

DEPUTAȚI BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE. DORIMEDONT POPOVICI (LEGISLATURA 1920–1922)

RODICA JUGRIN

Institutul „Bucovina”, Rădăuți
E-mail: rodicajugrin@gmail.com

Bukovinian Deputies in the Parliament of the Kingdom of Romania. Dorimedont Popovici (Parliamentary Term 1920–1922)

*(Abstract)**

Dorimedont Popovici (1874–1950) was a Bukovinian politician who became involved in cultural-national activities, campaigning for the rights of Romanians in Bukovina. He attended primary school in Suceava, secondary school and university courses (Law School) in Chernivtsi, later obtaining a PhD in Law. From the autumn of 1918, he became involved in the national liberation movement of the Romanians in Bukovina. He was one of the organizers of the National Assembly on October 27, 1918, Vice-President of the Romanian National Council; was part of the Bukovina government; participated in the General Congress of Bukovina (November 28, 1918) and voted for the unconditional union of Bukovina with the Kingdom of Romania. After 1918, Dori Popovici continued his political activity, contributing to the integration of Bukovina into the structures of the Romanian state. He held various public functions and dignities. He was a member of the Democratic Union Party (1919), the People's Party (1920) and the National Peasant Party (1927). He was an MP from the People's Party in the legislative period between 1920 and 1922, Minister Secretary of State in the Averescu governments (1920–1921, 1926–1927). His parliamentary interventions focus on issues related to the unification and administration of the province. In 1944, before the occupation of the northern part of Bukovina, Dori Popovici fled to Romania. Arrested on the night between the 5th and the 6th of May 1950, then imprisoned at Sighet without trial, he died in extermination on June 12, 1950. In the Annex we present an interpellation about the problems of Bukovina integration (administrative and legislative unification), important for understanding how Dorimedont Popovici saw the organization of the province within the Kingdom of Romania.

Keywords: Bukovina, Parliament, Dorimedont Popovici, parliamentary activity.

Dorimedont (Dori) Popovici s-a născut în 5 ianuarie 1874 (după alte surse, 10 decembrie 1873) la Ruși-Mănăstioara, în familia preotului Leon Popovici

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

(1823–1891), familie în care au crescut alți patru copii: Eusebie (profesor), Ioan (preot paroh în Fundu Moldovei; tatăl viitorului primar al Cernăuțiului, Traian Popovici), Ambrozie (preot paroh în Ruși-Mănăstioara) și Iulia (căsătorită cu Sever Bumbac, comisar la Oficiul de Exploatarea Căilor Ferate din Bucovina). Dori Popovici a urmat școala primară la Suceava, iar cursurile secundare și universitare (Facultatea de Drept) le-a absolvit la Cernăuți, ulterior obținând și titlul de doctor în drept. Între anii 1896 și 1897 și-a satisfăcut stagiul militar în cadrul Regimentului 41 Infanterie din Cernăuți (după alte surse, Regimentul 22 Infanterie), fiind trecut în rezervă cu gradul de sublocotenent. După absolvirea facultății, a ocupat diferite funcții administrative la Procuratura de Finanțe din Cernăuți și apoi la Direcția Generală a Bunurilor Fondului Bisericesc din Bucovina (1897–1907), fiind unul dintre cei care s-au opus ideii ca românii să împartă posesiunile Fondului cu ucrainenii; în perioada 1912–1915 a fost viceprimar al orașului Cernăuți¹. A lucrat ca publicist la „Apărarea Națională” (Cernăuți, 1906–1908) și a fost, din martie 1919, directorul ziarului „Gazeta Țăranului”. Organul Partidului Democrat Național din Bucovina, editat de Modest Scalat (Cernăuți, ianuarie – mai 1919)².

Încă din perioada studenției, Dori Popovici s-a implicat în activități cultural-naționale, militând pentru drepturile românilor din Bucovina. Din 19 octombrie 1892 a devenit membru al Societății Academice Studențești „Junimea”, a fost ales secretar II și apoi secretar I, a devenit membru emeritat și a fost numit examinator regulamentar și membru al Comisiei pentru modificarea statului; între anii 1894 și 1895 a fost și președintele societății. Amintim câteva dintre activitățile la care a participat Dori Popovici în calitate de junimist: a condus delegația de studenți junimeni care s-a opus acțiunii vicarului general Arcadie Ciupercovici de scoatere a cabinetului de lectură al societății din Palatul Mitropolitan; împreună cu alți membri junimiști, a cerut convocarea unei ședințe plenare în chestiunea Florea Lupu și cea a tricolorului³; a susținut necesitatea menținerii „orațiunii către popor”; a prezentat conferințe pe teme culturale, remarcându-se, printre altele, cu prelegerile:

¹ Emil Satco, Alis Niculică, *Enciclopedia Bucovinei. Personalități, localități, societăți, presă, instituții*, vol. III, P–Z, Suceava, Editura „Karl A. Romstorfer”, 2018, pp. 154–155; Dumitru Covalciuc, *Membrii Consiliului Național Român din Bucovina ales la Adunarea Constituantă din 27 octombrie 1918*, Cernăuți, Editura Druk Art, 2017, pp. 92–93; Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012) la 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean. Membrii Societății*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 460.

² Ioan V. Cocuz, „Presa românească în Bucovina (1809–1944)” (în continuare se va cita: Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina*), în „«Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, anul XVI, 1989, p. 70 (extras).

³ În contextul luptelor politice din Bucovina și al „dezbinării” dintre români, Iancu Flondor, liderul Partidului Poporal Național, a fost atacat de unii politicieni din Bucovina, printre care și conservatorul Florea Lupu, deputat în Parlamentul de la Viena, pentru discursul susținut în Dieta Bucovinei în 6 iulie 1901, în care liderul bucovinean condamna politica de deznaționalizare, regimul abuziv al guvernatorului Bourguignon și atacurile acestuia la adresa tricolorului românesc și denunța pactul dintre acesta și politicienii români de orientare conservatoare. Pentru detalii vezi: Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002.

„Limba de conversare la românii din Bucovina” (publicată în 1893) și „Discurs istoric pentru popor rostit la serbarea națională la mormântul lui Ștefan cel Mare din Putna, la 2 iulie 1904” (publicată în 1904)⁴. A activat în societate până în anul 1919. Implicat fiind în viața politică, s-a îndepărtat de „Junimea”, dar a continuat să-i acorde sprijin financiar până în 1926⁵. Dori Popovici a fost membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (în perioada 1902–1904 a făcut parte din conducerea acesteia, în calitate de secretar, susținând cumpărarea Hotelului Weis din Cernăuți, care a devenit ulterior Palatul Național al românilor) și al Societății „Bucovina”⁶.

În viața politică a Bucovinei, Dori Popovici s-a remarcat încă din timpul studenției, ca un reprezentant, alături de George Popovici, al grupării „tinerilor” din cadrul Partidului Național Român. În anul 1906, alături de Ștefan Saghin, Vasile Bodnărescu, Teodor Tarnavschi ș.a., a înființat Partidul Apărărist, format, în cea mai mare parte, din intelectualii care s-au retras din viața politică după autodizolvarea Partidului Poporal Național. În programul partidului se regăsesc, printre altele, obiective precum: autonomie bisericească, instituirea congresului bisericesc, controlul averilor Fondului Religionar, conservarea caracterului național și istoric al bisericii, toleranță religioasă, învățământ național în cadrele legilor statului austriac, înființarea unei catedre de istorie națională la Universitatea din Cernăuți, folosirea limbii române în toate serviciile publice, reglementarea creditului țărănesc, combaterea cămătăriei, autonomia țării⁷. La alegerile din anul 1907 a candidat în cercul electoral rural Gura-Humorului – Solca, fiind învins de Aurel Onciul⁸. Peste un an, în 1908, a participat la acțiunea de unificare a partidelor

⁴ Discursul a fost susținut la serbarea de la Putna, din anul 1904, când s-au împlinit 400 de ani de la moartea voievodului. Despre acest eveniment a scris ulterior Nicolae Iorga: „Aici urcă la tribună d-l Dori Popovici, frenetic aplaudat. D-sa rostește discursul cu cunoscutu-i talent oratoric [...]. Mulțimea ascultătorilor din jurul tribunei îl ascultă, când în tăcerea cea mai profundă, când aplaudându-l cu frenezie. Pe obraji moșnegilor și ai tinerilor se văd lunecând lacrimi de înduioșare la auzul cuvintelor ce curg limpezi și curate ca cristalul de pe buzele oratorului. La finea discursului emoționat, auditoriul cade în genunchi și, cu lacrimi în ochi, rostește o rugăciune pentru amintirea voievodului Ștefan cel Mare. A fost un moment zguduitor, ce a mișcat toată firea omenească. Entuziasmul ajunge la culme, când oratorul începe a împărți discursul său, tipărit într-o broșură în mii de exemplare. Fiecare țaran caută să capete o cărticică de aceasta sfântă de la mormântul lui Ștefan cel Mare, ca să o ducă acasă la ai săi și, după cum spunea unul din ei, să o lase, după moarte, moștenire fiului său”. Apud Mihai Bocancea, Ionuț-Mihai Nacu, *Dorimedont (Dori) Popovici și Eusebie Popovici – fruntași ai luptei pentru unirea Bucovinei cu Patria Mamă*; http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/7412/Simpozion_Cucuteni-5000_Redivivus_2018_pg184-190.pdf (19 ianuarie 2022).

⁵ Marian Olaru, „Dorimedont Popovici”, în vol. *Unirea Bucovinei cu România. Antologie de documente, hotărâri, declarații, adresări, apeluri, telegrame, acte, protocoale unioniste*, realizată de Vasile Tărățeanu, București, Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros, 2018, pp. 259–261, 269.

⁶ Dumitru Covalciuc, *op. cit.*, p. 93; Marian Olaru, *op. cit.*, p. 269.

⁷ Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina. 1862–1914*, Suceava, Editura „Cuvântul Nostru”, 2003, p. 337; Mihai-Ștefan Ceașu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 513.

⁸ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 330.

politice românești din Bucovina, aderând la Partidul Creștin-Social Român condus de Iancu Flondor. A fost membru al Dirigenței acestui partid și al Secției administrative, iar din 1910 secretar al Comitetului Național al Partidului Național Român, denumire sub care funcționa Partidul Creștin-Social Român din 1909⁹. În camera legislativă bucovineană, Dori Popovici a fost deputat al curiei a III-a română (legislatura a XI-a, 1911–1914) din partea fracțiunii populare (apărărite) din Partidul Național Român¹⁰.

Dori Popovici a militat pentru menținerea caracterului românesc al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, fiind unul dintre organizatorii mitingului național din 25 martie 1912, desfășurat ca urmare a acțiunilor rutenilor de a stăpâni Dieceza și Fondul Religionar Ortodox. De asemenea, a luptat pentru „asanarea Însoțirilor Economice din Bucovina”, apărând interesele deponenților la sistemul Raiffeisen¹¹.

În timpul Primului Război Mondial, Dori Popovici a fost înrolat ca locotenent în armata austro-ungară, însă, fiind bănuț de autorități că este ilioial, a fost disponibilizat după scurtă vreme¹². Din toamna anului 1918, s-a implicat în mișcarea de eliberare națională a românilor din Bucovina. A fost unul dintre organizatorii Adunării Naționale (proclamată Adunare Constituantă) din 27 octombrie 1918, adunare la care a fost ales membru al Consiliului Național Român, vicepreședinte al acestuia și președinte al Secției Administrative (secție care, la propunerea lui Popovici, era împărțită în zece subsecții); a făcut parte din guvernul Bucovinei (secretar de stat pentru Afacerile Interne), constituit în cea de a doua ședință a Consiliului Național (12 noiembrie 1918)¹³; deoarece „tuturor românilor nu li s-a dat posibilitatea să-și pună puterile lor în activitatea pentru neamul românesc și a fost trecut cu vederea la alegeri un număr foarte mare de persoane, care ar trebui să aibă locul lor în acest consiliu”, propune, în a patra ședință a Consiliului Național (25 noiembrie 1918), ca din conducerea provinciei să facă parte și reprezentanții românilor care nu se aflau atunci în Bucovina; a participat la Congresul general al Bucovinei (28 noiembrie 1918), având un rol important în pregătirea și convocarea acestuia și a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu Regatul României¹⁴.

După anul 1918, Dori Popovici și-a continuat activitatea politică, contribuind la integrarea Bucovinei în structurile statului român. A participat, în iunie 1919,

⁹ Ioan Cocuz, *op. cit.*, pp. 336–337; Vlad Gafița, *Iancu Flondor (1865–1924) și mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2008, pp. 233–234.

¹⁰ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 513.

¹¹ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 263.

¹² Arcadie Dugan-Opaț, *Albumul Mare al Societăților Academice „Arboroasa” și „Junimea” din Cernăuți*, vol. I, ediție îngrijită de Marian Olaru și Arcadie M. Bodale, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2015, p. 243.

¹³ Inițial, când a fost alcătuit proiectul privind componența guvernului Bucovinei, la Interne a fost propus Nicu Flondor, iar Dori Popovici a fost numit, alături de Constantin Isopescu-Grecul, locțiitor pentru Apărarea Națională și Garanția Publică. Cf. Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 151.

¹⁴ Marian Olaru, *op. cit.*, pp. 264–265; Radu Economu, *op. cit.*, pp. 7, 10, 28.

alături de alți membri ai mișcării unioniste, la consfătuirea grupării lui Iancu Flondor privitoare la organizarea Bucovinei până la adoptarea noii Constituții a Regatului României, unde au fost analizate „modalitățile de a asigura o administrație a Bucovinei adaptată condițiilor unirii, la care să participe toate naționalitățile provinciei” și s-a hotărât că „vechea administrație a Bucovinei, care a funcționat sub conducerea lui Iancu Flondor imediat după unire, nu va reveni la conducere decât numai dacă va funcționa un Parlament al României întregite”¹⁵. A fost membru marcant al Partidului Democrat al Unirii din septembrie 1919. În anul următor, împreună cu gruparea sa desprinsă din Partidul Democrat al Unirii, organizată în jurul ziarului „Țărănimea”, aderă la Liga Poporului, noua organizație politică (care cuprindea și o grupare desprinsă din Partidul Național Român din Transilvania, condusă de Octavian Goga, împreună cu gruparea Partidului Țărănesc din Basarabia, condusă de Sergiu Niță) schimbându-și denumirea în Partidul Poporului. În 1927, Dori Popovici părăsește Partidul Poporului, nemaivând încredere în politica acestuia și se înscrie în Partidul Național Țărănesc. Acest gest fost sancționat de foștii colegi de partid, care „desființează toate meritele politice și sociale” ale lui Popovici, făcând publice o serie de acuzații privitoare la falsificarea unor acte notariale, precum și falimentul personal al acestuia, ca urmare a datoriilor acumulate la cămătării evrei¹⁶.

Dori Popovici a avut și alte funcții și demnități publice: a făcut parte din Comisia pentru reformă electorală și cea pentru reformă agrară (fiind unul dintre puținii care s-au bucurat de onoarea de a fi aleși în ambele comisii), constituite în ședința Consiliului Național din 13 februarie 1919, a fost președinte al Comisiei regionale pentru descărcare și unificare¹⁷, ministru secretar de stat în problemele Bucovinei în guvernele Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921; 30 martie 1926 – 4 iunie 1927)¹⁸. De asemenea, din dorința de „a înfăptui organizația economică a Bucovinei”, Dori Popovici a înființat și condus Federala „Moldova de Sus” (constituită prin unificarea cooperativelor care funcționau în centrele județene), aflată sub controlul Subsecretariatului de Stat al Refacerii și Aprovizionării, însărcinată cu aprovizionarea populației provinciei cu articole necesare alimentării,

¹⁵ Radu Economu, *op. cit.*, pp. 67–68.

¹⁶ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 269.

¹⁷ Din aprilie 1920, Bucovina a intrat într-o altă fază a procesului de unificare, când autonomia i-a fost limitată treptat la nivelul administrației locale. Guvernul Averescu a luat măsuri privitoare la descentralizarea administrativă, prin desființarea organelor care asigurau administrația proprie a Bucovinei, atribuțiile Secretariatelor/Serviciilor de Stat din Cernăuți trecând asupra ministerelor de resort/departamentelor corespunzătoare din guvernul central. În acest sens s-a înființat o Comisie de descărcare a serviciilor publice din teritoriile alipite și unificarea lor cu Regatul României, în cadrul căreia a funcționat o Comisie regională pentru descărcare și unificare, formată din șapte secretari generali și șapte delegați ai guvernului central. Dori Popovici a fost numit președinte al acestei comisii prin Decretul-regal nr. 1713/22 aprilie 1920. Cf. „Glasul Bucovinei”, anul III, 15 aprilie 1920, p. 1; Radu Economu, *op. cit.*, p. 76.

¹⁸ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, pp. 691, 693.

materiale pentru refacerea economică a țării și bunuri de larg consum¹⁹. Din anul 1919 a fost președintele Ligii țăranilor români din Bucovina și director al Centralei Societății Agricole din Cernăuți²⁰.

Dori Popovici a reprezentat Bucovina în Parlamentul României întregite, candidând, la alegerile parlamentare din mai 1920, din partea Partidului Poporului²¹ pentru un loc de deputat în circumscripția Gura-Humorului. Alegerile pentru desemnarea deputaților din partea acestui județ s-au desfășurat în 3 iunie 1920, iar validarea acestora s-a făcut în ședința Adunării Deputaților din 23 iunie 1920. La alegeri s-au prezentat cinci candidați, iar rezultatul a fost următorul: votanți – 6 292; voturi anulate – 35; Dori Popovici – 5 138 de voturi; Nicolai Ardeleanu – 776 de voturi; Dumitru Gavrilescu – 181 de voturi; Ioan Brătianu – 95 de voturi; Romulus Reuș – 67 de voturi. La dosarul acestor alegeri nu a fost depusă nicio contestație, așa încât Dori Popovici a fost declarat deputat din partea județului Gura-Humorului²², reprezentând Bucovina în Parlamentul României întregite alături de alți 15 deputați (în circumscripția Cernăuți-oraș au fost aleși și trei deputați supleanți) și 10 senatori. A făcut parte, alături de Iacob Pistiner, Eusebie Popovici și Ifrim Popescu, din Secțiunea a VI-a a Adunării Deputaților²³ și a fost membru în două din cele 16 comisii permanente constituite: Comisia de disciplină, incompatibilitate și imunitate și Comisia de administrație generală, județeană și comunală²⁴.

¹⁹ *Bucovineni în Parlamentul României Întregite*, vol. II.2, *Senatul, legislatura 1920–1922* (în continuare se va cita: *Bucovineni în Parlamentul României Întregite. Senatul, legislatura 1920–1922*), ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iașencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iașencu, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 43.

²⁰ Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina*, p. 70; http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Dori_Popovici (20 ianuarie 2022).

²¹ Aceste alegeri au fost organizate de guvernul condus de generalul Alexandru Averescu, președintele Partidului Poporului. În perioada premergătoare alegerilor, Partidul Poporului a atras în rândurile sale mai multe grupări politice, una dintre acestea fiind cea desprinsă din Partidul Democrat al Unirii, condusă de Dori Popovici. În fața Parlamentului și a noului guvern Averescu (o coaliție între Partidul Poporului, care a obținut cel mai mare număr de mandate – 206 și Partidul Democrat) se ridicau probleme de mare importanță pentru evoluția democratică a țării: acum au fost ratificate decretule-lege privitoare la reforma agrară (1921), tratatele de pace semnate cu Austria, Germania și Ungaria (29 iulie – 14 august 1920), au fost realizate reforma financiară și unificarea monetară ș.a.; în plan extern, s-a constituit Mica Înțelegere (1921) și a fost semnată Convenția de alianță defensivă cu Polonia (1921). În ceea ce privește Bucovina, guvernul Averescu a desființat organele care asigurau administrația proprie a provinciei, atribuțiile Secretariatelor/Serviciilor de Stat din Cernăuți trecând asupra ministerelor de resort/departamentelor corespunzătoare din guvernul central. După demisia ministrului de Externe Take Ionescu, cabinetul Averescu își depune mandatul, urmându-i guvernul condus de Take Ionescu (1921–1922). În 22 ianuarie 1922 a fost publicat decretul de dizolvare a Parlamentului, iar cabinetul Ion I. C. Brătianu (1922–1926) a anunțat o nouă consultare a corpului electoral în perioada 1–11 martie 1922.

²² Dezbaterile Adunării Deputaților, „Monitorul oficial” (în continuare se va cita: D.A.D., M.O.), nr. 4, 26 iunie 1920, p. 10.

²³ Cele șapte secțiuni organizate la începutul acestei legislaturi parlamentare verificau și validau alegerile, dezbăteau proiectele de legi și numeau, ulterior, delegați din partea fiecărei secțiuni, care se constituiau într-un comitet al delegaților, ce urma să cerceteze din nou proiectele de lege, înainte de a fi propuse spre adoptare.

²⁴ D.A.D., M.O., nr. 18, 29 decembrie 1920, pp. 374–379, 395–396.

În această legislatură parlamentară oameni politici bucovineni au prezentat interpelări, comunicări, declarații, întrebări, petiții despre diverse probleme cu care se confrunta provincia în primii ani de după unire. Tematica acestor intervenții se referă la dezbateră, inițierea și susținerea unor proiecte de legi, problemele unificării și administrării Bucovinei, declarații de susținere a drepturilor minorităților naționale, situația școlilor din provincie, a căilor de comunicație, sprijinirea populației bucovinene prin aprovizionarea cu diverse bunuri, desfășurarea alegerilor în unele dintre circumscripțiile electorale organizate în provincie ș.a. În acest cadru tematic s-au situat și intervențiile deputatului Dori Popovici²⁵. Concepțiile privitoare la organizarea provinciei (unificarea administrativă și legislativă) sunt expuse în ședința Adunării Deputaților din 28 decembrie 1920, atenția deputatului bucovinean fiind îndreptată spre probleme legate de unificare, autonomia comunală, funcționari publici, comunicații, producția industrială și agrară, reforma financiară și cea agrară. Pentru „consolidarea noului așezământ al patriei” este nevoie de o „largă descentralizare”, lărgirea competenței prefecturilor și întărirea gradului de competență al autorității comunale, organizarea funcționarilor „după pragmatica austriacă” ca un „element de ordine absolută”, reorganizarea căilor de comunicații, „refacerea gospodăriei naționale” prin intensificarea producției industriale și agrare, „echilibrarea” situației financiare prin impunerea unui impozit progresiv direct asupra averii și veniturii²⁶ (vezi Anexa).

Deputații bucovineni au avut intervenții în Parlament și pe marginea desfășurării alegerilor în Bucovina. Una dintre aceste intervenții îi aparține lui Dori Popovici (ședința Adunării Deputaților din 28 iunie 1920) și se referă la contestațiile formulate de deputații Vasile Ungureanu și Nicolae Iorga privitoare la alegerile desfășurate în județele Storojineț („a candidat un german [Alfred Kohlruss] într-un județ românesc”) și Cernăuți („contestare [...] susținută pentru motiv că, între multe altele, ea ar fi asumată de către trei, până la patru mii de alegători”)²⁷. Pornind de la ideea că toate contestațiile care s-au prezentat în Parlament împotriva alegerilor din Bucovina „nu au avut în fondul lor niciun argument mai serios” și au avut tendința „să discrediteze libertatea cu care s-au făcut, de fapt, alegerile din Bucovina”, Dori Popovici precizează că acestea pot fi

²⁵ Acestea au fost publicate în *Bucovineni în Parlamentul României Întregite*, vol. II.1, *Adunarea Deputaților. Legislatura 1920–1922* (în continuare se va cita: *Bucovineni în Parlamentul României Întregite. Adunarea Deputaților, legislatura 1920–1922*), ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2016, pp. 153–162.

²⁶ D.A.D., M.O., nr. 20, 31 decembrie 1920, pp. 433–435.

²⁷ În circumscripția Storojineț a câștigat alegerile Alfred Kohlruss (3 028 de voturi), în fața contracandidaților Aurel Morariu (1 873 de voturi) și Florea Lupu (472 de voturi). Referitor la alegerile din județul Cernăuți (circumscripția Cuciurul Mare), unde Modest Cezar Scalat (3 174 de voturi) a câștigat alegerile în fața contracandidatului Nicolae Mitencu (1 634 de voturi), a fost depusă o contestație și un protest, semnat de 4 443 de alegători, fiind invocate abuzuri și ilegalități. Ambele contestații au fost respinse de către Secțiunea I verificatoare a Adunării Deputaților. Cf. D.A.D., M.O., nr. 5, 27 iunie 1920, pp. 48–49; nr. 8, 1 iulie 1920, pp. 104–105.

luate în considerare doar dacă au la baza lor „infracțiuni dovedite, probe și dovezi de încălcare de lege, care cer absolut sancțiuni și reparații”. În disputa pe care a avut-o cu Nicolae Iorga (cel care a insinuat că la alegerile pentru județul Storojineț „s-au aplicat numai funcționari germani și evrei” și l-a acuzat că ar fi dat un ordin verbal comandantului Companiei de Jandarmi de reținere a candidatului pentru județul Rădăuți, Vasile Bodnărescu), Dori Popovici a ținut să sublinieze faptul că „noi nu facem deosebire dacă cineva este funcționar german sau este funcționar român, ci știm să-i apreciem după meritele și după felul cum își îndeplinesc datoria lor. [...] O mare decepție a fost pentru mine să văd pe d-l profesor Iorga, pe un om de talia lui [...], pentru care am știut totdeauna să cultiv respectul ce i se cuvine ca mare român, să-l văd amestecându-se, nu numai în necunoștință de cauză, dar și cu malițiozitate, cu rea voință și cu sarcasm, pe care eu nu le-am înțeles, în afacerile bucovinenilor, pe care ar face mai bine să le lase în seama lor”. Dori Popovici și-a încheiat interpelarea, subliniind că rezultatul alegerilor din Bucovina „nu se datorește niciunei ingerințe din partea administrației”, ci se bazează pe încrederea pe care o are populația în „calitățile morale ale deputaților de azi”, „respectului pe care îl aduce populația aceluia care, zeci de ani de zile, au lucrat cu abnegație pentru binele neamului”, „dorinței generale de a trimite în această Cameră oameni de ordine și de ispravă, dornici de muncă”²⁸.

În această legislatură parlamentară, Dori Popovici a susținut câteva proiecte de lege: Proiectul de lege prin care se majorează la 2 000 [de] lei lunar pensiunile de 500 [de] lei lunar d-nelor Leontina Marian și Emilia Ștefanelli de la 1 septembrie 1920 (proiect prezentat din inițiativă parlamentară în ședința Adunării Deputaților din 28 decembrie 1920)²⁹; Proiectul de lege referitor la combaterea celor mai periculoase molime: tuberculoza și sifilisul, inițiat de un alt deputat bucovinean, Benno Straucher și prezentat în ședința Adunării Deputaților din 12 aprilie 1921³⁰. Alături de alți deputați bucovineni (Ion Zelea-Codreanu și Vasile Grigorcea), a inițiat un proiect de lege prin care se recunoaște Societății „Uniunea Profesoarelor”, cu sediul în București, calitatea de persoană morală și juridică. Scopul acestei societăți era acela de „creștere a fetelor sărace din clasele de jos, orfane de ambii părinți, în special orfane de război și pregătirea lor în mod practic pentru cariere gospodărești”³¹. De asemenea, a luat atitudine față de atentatul de la Senat din 8 decembrie 1920, precizându-și poziția prin vot (pentru respingerea cererii de eliberare), în timpul ședinței Adunării Deputaților din 27 ianuarie 1921,

²⁸ Pentru textul acestei interpelări vezi: *Bucovineni în Parlamentul României Întregite. Adunarea Deputaților, legislatura 1920–1922*, pp. 153–157.

²⁹ D.A.D., M.O., nr. 20, 31 decembrie 1920, p. 426. De remarcat răspunsurile a doi deputați pe marginea acestui proiect de lege, de ajutorare a văduvelor unor membri de onoare ai Academiei Române: Vasile P. Sassu: „Este un procedeu primejdios pe care îl deschideți cu aceste cereri”; Nicolae Iorga: „Să îngrijească copiii de mamele lor și de părinții lor. Este o rușine, copiii cuiva să ceară Adunării sprijin pentru mamele lor”.

³⁰ D.A.D., M.O., nr. 86, 27 aprilie 1921, p. 1935.

³¹ Idem, nr. 74, 5 aprilie 1921, pp. 1502–1504.

când ministrul Justiției, Mihai Antonescu, expune situația unor deputați socialiști arestați pentru infracțiuni penale, care ating grav ordinea publică (Ilie Moscovici, Boris Ștefanov și E. Staneș) ³².

Din 16 aprilie 1921, Dori Popovici a fost numit ministru secretar de stat în guvernul Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921) ³³. În această calitate, pe care a deținut-o până la instalarea guvernului Take Ionescu (17 decembrie 1921) a avut o intervenție în ședința Senatului din 20 iulie 1921, după prezentarea și adoptarea în unanimitate a Proiectului de lege pentru reforma agrară din Bucovina, în care a declarat următoarele: „D-lor senatori, sunt fericit că am putut fi martor, în acest moment solemn, când d-voastre, prin votarea reformei agrare în Bucovina, ați binevoit să duceți la bun sfârșit această operă și să îndepliniți și așteptările bietului țaran din Bucovina. Votul d-voastre nu este numai o răsplată pe care ați dat-o țaranului din Bucovina pentru nesfârșitul chin și amar [pe] care l-a suferit în stăpânirea guvernului austriac, ci este și o recunoștință bine meritată ce ați arătat țaranului din Bucovina pentru dragostea nestrămutată cu care a știut să apere un secol și jumătate drapelul național, nu numai istoric [...], al celui mai istoric pământ românesc. În numele acestor bieți țărani pe care am avut onoarea să-i reprezint poate în cele mai grele zile de deznădejde, dați-mi voie, d-lor senatori, ca astăzi, când li s-a înseninat viitorul pentru totdeauna, să vă aduc, atât d-voastre, cât și prea iubitului nostru general Averescu [...], nu mai puțin și prea iubitului meu coleg de bancă ministerială [...], neobositul muncitor, ministrul [Constantin] Garoflid, prinosul de cea mai adâncă mulțumire și să vă asigur că țărani din Bucovina vor fi pentru vecii vecilor element de cea mai desăvârșită ordine, factor neșovăitor în îndeplinirea operei de înălțare a unui stat unitar național” ³⁴.

Ca ministru secretar de stat, Dori Popovici a avut și alte intervenții în ședințele Senatului în legislatura 1920–1922. Majoritatea dintre acestea sunt răspunsuri adresate fostului aliat politic în Partidul Democrat al Unirii, Ion Nistor, care i-a adus acuzații privitoare la modul cum a fost administrată provincia cât timp a fost președinte al Comisiei regionale pentru descărcare și unificare, președinte care „nu se găsește la înălțimea situației de acolo”, mai ales că a fost „om de încredere și colaborator al contelui Czernin” ³⁵. În interpelările lui Nistor, cu care

³² Idem, nr. 25, 1 februarie 1921, pp. 591, 593.

³³ Până la numirea lui Dori Popovici, Bucovina a fost reprezentată în guvernul central de Ion Nistor (13 martie 1920 – 2 mai 1920) și Ion V. Stârcea (2 mai 1920 – 30 august 1920).

³⁴ Dezbaterile Constituantei – Senatul, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita: D.S., M.O.), nr. 120, 14 februarie 1922, pp. 3423–3424.

³⁵ În una dintre interpelările sale, Ion Nistor face referire la scrisoarea omagială adresată împăratului Carol I în toamna anului 1918, în care Dori Popovici „se laudă că, cu primejduirea vieții sale, a colaborat cu contele Czernin pentru a zădărnici intrarea României în război și în care invită pe împărat să vină la Suceava pentru a primi omagiile românilor bucovineni”: „Prea ascultător, subsemnatul, care înainte de izbucnirea războiului din România și Austro-Ungaria, a muncit în cea mai intimă colaborare cu Excelența sa, contele Czernin, pentru amânarea izbucnirii acestui război, lucrând într-un timp când, a interveni la București în favoarea Austriei însemna, de fapt, a te expune

Popovici s-a aflat în opoziție în toată perioada interbelică, sunt invocate câteva dintre acțiunile lui Dori Popovici: modul în care a fost constituită Comisia interimară a orașului Cernăuți³⁶ („în dauna românilor băștinași”); ingerințe la alegerile pentru desemnarea unui reprezentat al Universității cernăuțene în Senatul României („profesorii universitari care n-au atins vârsta de 40 de ani trebuie să fie eliminați de la vot”)³⁷; modul cum a fost condusă Federala „Moldova de Sus”, însărcinată cu aprovizionarea populației (folosirea acesteia în scopuri politice, încheierea de contracte neonorate, import de produse de lux)³⁸. Un schimb de replici, cu acuze de ambele părți, a fost făcut și pe tema administrării Fondului bisericesc. Invocându-se argumente ce țin de istoria acestuia și evoluția sa după 1918 (problema administrării Fondului a stat în atenția lui Ion Nistor, care, în calitate sa de ministru delegat pentru administrarea Bucovinei, a anulat ordonanța emisă de Iancu Flondor în ianuarie 1919, prin care întreaga administrație a Fondului a fost încredințată mitropolitului Bucovinei, considerând-o o măsură ilegală), sunt aduse în discuție acuzații la adresa guvernului Averescu în privința administrării averilor bisericești (din martie 1921, Fondul trecea din nou sub conducerea Mitropoliei Bucovinei și a Consiliului Eparhial, statul rezervându-și doar dreptul de control). Pe de altă parte, Nistor este acuzat că, profitând de funcția sa în guvernul anterior, a derulat afaceri cu caracter oneros pe seama Fondului, prin Societatea de exploatare a lemnului „Cosminul”. În răspunsul său, Dori Popovici ține să sublinieze că Nistor „dorește a parada [a face paradă] cu sentimentele sale democratice, cu toate că nu l-am văzut nicicând coborându-se în păturile poporului din Bucovina atunci când era vorba să lupte față de guvernul austriac și dumnealui zice astăzi că în Bucovina ar fi două partide în [ceea] ce privește Fondul religios, anume clerul, care voiește ca Fondul să fie administrat numai de el, și mirenii, care și ei vor să aibă partea lor în administrație și că dumnealui exprimă voința

primejdiei de moarte, e hotărât ca, în conformitate cu tot trecutul său de neștirbită credință față de împărat, să se interpună cu toată tăria ca acțiunile și uneltirile dușmane habsburgilor, alimentate cu bani englezești și rusești, să fie combătute”. Cf. *Bucovineni în Parlamentul României Întregite. Senatul, legislatura 1920–1922*, p. 184.

³⁶ Una dintre măsurile importante luate după unire a fost cea legată de numirea unui nou Consiliu al orașului Cernăuți, prin decizia Ministerului de Interne din 19 iunie 1920. Acesta, condus de consilierul consistorial George Șandru, era alcătuit din 40 de membri: 20 de delegați ai socialiștilor și 20 de reprezentanți ai naționalităților orașului (câte patru membri din partea fiecărei naționalități: română, germană, evreiască, polonă și ucraineană). Cf. „Glasul Bucovinei”, anul III, 6 iulie 1920, p. 1; Radu Economu, *op. cit.*, pp. 180–181, Anexa XXXVI.

³⁷ Dori Popovici a cerut rectorului Universității din Cernăuți să elimine din lista alegătorilor profesorii sub 40 de ani, susținându-l pe candidatul guvernului, Vasile Gheorghiu. Acțiunile acestuia, văzute ca ingerințe în activitatea internă a instituției, au rămas fără rezultat, Ion Nistor fiind ales senator. Cf. „Glasul Bucovinei”, anul III, 3 iunie 1920, p. 1.

³⁸ *Bucovineni în Parlamentul României Întregite. Senatul, legislatura 1920–1922*, pp. 171, 173, 184, 276–277, 343. Subiectul Federației „Moldova de Sus”, cu aprecieri asupra activității lui Dori Popovici și cu sublinierea faptului că afirmațiile lui Nistor sunt de rea credință, cu scopul de a discredita această organizație, este tratat de senatorul Constantin Cosmiuc, în comunicarea prezentată în ședința din 23 februarie 1921. Cf. *ibidem*, pp. 42–43.

poporului ca acest Fond să nu fie administrat de cler”. De asemenea, Popovici precizează, la finalul discursului, că, „întrucât întreaga interpelare a d-lui Nistor culmină că întreaga Bucovina ar fi neliniștită [de] pe urma măsurilor luate de guvern privitor la averile bisericesti din Bucovina, țin să constat că 150 de ani de zile n-a fost român adevărat în Bucovina care să fi cerut o altă soluționare a acestei chestiuni și că [și] Consiliul de Miniștri s-a aflat în asentimentul maselor largi ale poporului din Bucovina, când a rezolvat această problemă, nu după calapodul habsburgic, ci așa cum a cerut-o neconținut, prin mai mult de 100 de ani, marii luptători ai Bucovinei și cum dictează legile sfinte ale țării”³⁹.

Numele lui Dori Popovici, în calitatea sa de reprezentant al guvernului, este invocat de un alt adversar politic, George Grigorovici, care a susținut, în ședința Senatului din 8 decembrie 1921, o declarație în numele Partidului Social-Democrat, pe tema „guvernării nepricepute” Averescu și a „chestiunilor bucovinene” rămase nerezolvate: „Este o chestiune foarte importantă de a se ști cum ar trebui și cât ar trebui guvernul să se amestece în administrația acestor provincii. [...] În Bucovina este următoarea situație: toate cele rele din Austria s-au sancționat și păstrat și toate cele rele din România au fost introduse și la noi. [...] Aceasta nu poate dăinui, d-lor. Noi cerem părțile bune ale Constituției românești și aceste părți bune ale Constituției românești sunt libertățile cetățenilor și toleranța model care există la români. [...] De aceea, d-lor, trebuie să sfârșim cu situația nenorocită de astăzi. Trebuie să știm unde stăm, unde suntem și încotro mergem”⁴⁰.

Dori Popovici și-a continuat activitatea politică, la nivel local și național, și după ce și-a încheiat mandatul de deputat și cel de ministru secretar de stat. La alegerile din anul 1922 a candidat din nou, din partea Partidului Poporului, în

³⁹ *Ibidem*, pp. 328–334. Intervenția lui Ipolit Tarnavski, în ședința Senatului din 13 iunie 1921, completează răspunsul lui Dori Popovici la acuzațiile lui Nistor în problema administrării Fondului, subliniindu-se ideea că „singura soluție posibilă în chestiunea Fondului a fost aceea pe care a dat-o guvernul, adică reintegrarea bisericii în drepturile ei”. Cf. *Ibidem*, pp. 367–371.

⁴⁰ D.S., M.O., nr. 6, 13 decembrie 1921, pp. 50–59. Numele lui Dori Popovici a fost invocat de adversarii politici și în următoarea legislatură parlamentară (1922–1926), atunci când Aurel Morariu l-a acuzat, de la tribuna Parlamentului, de acte de austriacism, în contextul discuțiilor despre atitudinea unor membri ai Partidului Democrat al Unirii în timpul războiului, „care astăzi ne combat politicește”: „vorbirea strașnică la Dorna, adresată fostului împărat Carol de la Viena” (despre care Iorga a scris un articol în care afirma că „în cătușa de aur a guriții d-lui Dori Popovici s-a ars pentru M.S. împăratul de la Viena cea mai bine mirositoare tămâie”); „omul care, în timpul zbuciumului celui mai cumplit al neamului românesc pentru înfăptuirea idealului românesc, cheamă Kaiserul austriac la Suceava, la sărbătoarea religioasă a Sf. Ioan de la Suceava, ca să exploateze și credința strămoșească a poporului nostru pentru rosturile politicii austriece”; „omul care a încercat a organiza țărănimea din Bucovina în așa-numita Ligă țărănească, după sistemul Bauernbundului din vestul Monarhiei Austriece, pentru ca, înglobând-o cu desăvârșire în interesele economice ale statului austriac, să poată să servească interesele acestui stat acum dispărut. Aceste lucruri se petreceau încă în timpul anului 1918 [...] și cine a urmărit chestiunile politice petrecute în acest timp în Bucovina, cunoaște prea bine și cuprinsul unei scrisori rămasă clasică, adresată de d-l Dori Popovici însuși ex împăratului Karl din Viena, în care îl lingusea în modul cel mai nedemn și îi cerea concursul ca să-și poată înfăptui opera de desăvârșită austriecizare a Bucovinei”. Cf. D.A.D., M.O., nr. 9, 21 decembrie 1922, p. 111.

circumscripțiile Cernăuți-oraș și Gura-Humorului, însă nu a reușit să obțină un mandat de deputat⁴¹. Din 1926 va fi din nou ministru secretar de stat în guvernul Averescu (demnitate deținută până în iunie 1927), iar un an mai târziu părăsește Partidul Poporului și se înscrie în Partidul Național Țărănesc.

După evenimentele petrecute în iunie 1940, când nordul Bucovinei a fost ocupat de sovietici, Dori Popovici s-a refugiat în România, împreună cu reprezentanții autorităților civile și militare. Reîntors în Bucovina, în 1941, Dori Popovici, convins că are „o privire obiectivă și atotcuprinzătoare asupra proceselor sociale, politice și economice din Bucovina”, precum și o soluție la „chestiunea evreiască”, este preocupat de felul în care s-a reinstaurat administrația românească în teritoriile eliberate. În acest sens, a întocmit un memoriu adresat lui Ion Antonescu, memoriu pe care I. E. Torouțiu, adversarul său politic, îl consideră „redactat în termeni atât de îndrăzneți, cu relatări atât de eronate, încât îmi închipui că numai dintr-un gest de clemență din partea conducătorului statului față de un temerar și permanent infractor n-a urmat imediata sancțiune exemplară”⁴².

În anul 1944, înainte de ocuparea părții de nord a Bucovinei, Dori Popovici s-a refugiat, împreună cu familia, din nou în România. După instaurarea regimului comunist, a început represiunea împotriva foștilor lideri politici din perioada interbelică. Dori Popovici a fost arestat, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950 (în aceeași noapte este arestat, de către organele Direcției Regionale a Securității Sibiu, și istoricul Ioan Lupaș, acuzat, printre altele, de legăturile pe care le-a avut cu unii foști lideri politici, precum Dori Popovici). Închis la Sighet, fără a fi judecat, a murit în condiții de exterminare în 12 iunie 1950, fiind îngropat în cimitirul săracilor de lângă Cearda⁴³.

Prin activitatea sa politică și cultural-națională, Dori Popovici a contribuit, alături de alți fruntași bucovineni, la unirea Bucovinei cu Regatul României și integrarea acesteia în structurile statului român. Om politic important în anii interbelici, preocupat de „consolidarea noului așezământ al patriei”, Dori Popovici a adus în dezbatere problemele cu care se confrunta provincia după 1918 și a oferit soluții pentru o bună administrare și unificare a acesteia, pe baza unei „largi descentralizări”.

În Anexă, prezentăm interpelarea susținută de Dori Popovici în ședința Adunării Deputaților din 28 decembrie 1920, despre problemele integrării Bucovinei

⁴¹ D.A.D., M.O., nr. 3, 1 aprilie 1922, p. 16; nr. 6, 6 aprilie 1922, p. 76.

⁴² Apud Marian Olaru, „Un memoriu care acuză. Dori Popovici, «Memoriul înaintat domnului mareșal Ion Antonescu, conducător al statului român, cu privire la situația din Bucovina»”, în „Analele Bucovinei”, anul XXV, nr. 2 (51), pp. 619–643.

⁴³ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dictionar P-Q*, lucrare revizuită de Filip-Lucian Iorga, București, Editura „Mașina de Scris”, 2006, p. 400; Liviu Pleșa, „Istoricul Ioan Lupaș în timpul regimului comunist”, în „Caietele CNSAS”. Revistă semestrială editată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, anul I, nr. 2, 2008, p. 178; http://www.cnsas.ro/documente/caiete/Caiete_CNSAS_nr_2_2008.pdf (16 decembrie 2021).

(unificarea administrativă și legislativă), importantă pentru înțelegerea modului în care acesta vedea organizarea provinciei în cadrul Regatului României.

Anexă

Ședința Adunării Deputaților din 28 decembrie 1920⁴⁴

D-lor deputați, Bucovina, cu puterea suveranității sale, prin hotărârea Consiliului ei Național, din octombrie 1918, a întregit, ca răsplată a sângelui vărsat pentru dezrobirea ei, patrimoniul românesc. Conștiința ei națională, așa de încercată în trecut și așa de bănuită în prezent de acei care nu ne cunosc sufletul, a contribuit în mod hotărâtor la unitatea națională. Legată de Tron și Dinastie, cu sentimente monarhice ce nu i se pot dezminți și recunoscătoare luptătorilor cu armă și cuvânt întru întregire de neam, se ferește astăzi a fi părtaşă la marea operă de consolidare a românismului, chemată la lucrările celui de al doilea Parlament, prin reprezentanții ei aleși prin vot obștesc, care nu i-a fost străin, considerată ca cea mai înaltă a ei datorie de a pune modestele ei puteri, cunoștințele, precum și o îndelung încercată experiență a vieții politice-economice în slujba ridicării noului așezământ al patriei.

I. Problema unificării. Problema de căpetenie care o preocupă este unificarea administrativă și legislativă și principiile după care se va desăvârși această unificare. Dezlegarea acestei chestiuni o considerăm ca cea mai esențială pentru noi, dânsa trebuind să fie începutul unui sistem în lucrările noastre. Odată desăvârșită organizația constituțională, înfăptuită unificarea legislativă și administrativă, vom avea a ne izbi mai puțin de neajunsuri în dezlegarea celorlalte probleme. Această unificare, care nu trebuia să întârzie, pentru ca haosul vieții noastre administrative să-și afle odată capăt, trebuie să fie călăuzită după principii de echitate în raport cu împrejurările, cu obiceiurile și legiferările care deosebesc însăși ființa provinciilor alipite de fâgașul de dezvoltare al Vechiului Regat. Nici nu ne închipuim o unificare care să nu țină seama de drepturile câștigate prin străduințe de neînchipuit în provinciile alipite și experimentate în școala străinătății.

Pornind de la acest punct de plecare, fără ascunse intenții de autonomie, după cum suntem bănuți, Bucovina, la lucrările de unificare, va stăruii, nestrămutată în convingeri, pentru menținerea tuturor acelor drepturi câștigate, pași de progres în viața ei politică, socială și culturală. Declar în mod loial că suntem împotriva autonomiei, pe care n-am cerut-o niciodată, dar ridicându-ne pe față împotriva demagogismului care se face pe această chestie, declar că suntem cu toată hotărârea pentru o largă descentralizare. În consecință, cele trei instanțe în administrație, prefectura, administrația regională și ministerele de la centru care,

⁴⁴ D.A.D., M.O., nr. 20, 31 decembrie 1920, pp. 433–435.

prin decenii, s-au dovedit la noi a fi bune, căci au dat o unitate de vederi în măsurile de guvernământ, trebuie să rămână. Desființând cea de a doua instanță, care astăzi este exercitată de [cătore] administrația regională a țării, se sfarmă armonia între vederile de guvernare de la centru și aplicarea lor la fața locului, față de oameni și împrejurări care, prin educație și experiență, sunt refractari unei centralizări. În afară de aceasta, ar atrage după sine inconvenientul că ar nemulțumi, pe de o parte, o populație deprinsă cu rezolvarea grabnică a chestiunilor ce o privesc, pe de alta, ar stânjeni, prin aglomerare mare, bunul mers și funcționarea ministerelor de la centru. Menținerea, deci a celei de a doua instanțe administrative, acolo unde este și înființarea ei acolo unde trebuie, se impune cu o logică nezdruccinată pentru însăși forma de descentralizare a Regatului pe centre regionale. Evident că împărțirea Regatului pe centre regionale nu va ține cont de vechile îngrădiri, fie a[le] Vechiului Regat, fie a[le] provinciilor alipite. Îmi închipui, de exemplu, centrul regional Cernăuți, Bucovina veche, rotunjită cu județe din Basarabia, Maramureș și Vechiul Regat. În fruntea unui astfel de centru, un înalt funcționar bărbat de încredere al guvernului central.

II. Autonomia comunală. În aceeași ordine de idei a descentralizării și a bunei funcționări a aparatului administrativ, se lasă discutată lărgirea competenței prefecturilor și, mai ales, organizarea comunelor urbane și rurale. Autonomia comunelor, precum și dreptul statutar al orașelor, pe lângă [faptul] că [acestea] constituie un progres în administrație, dar contribuie și la perfecționarea organizării unui stat pe principiul împărțirii muncii. Noi, cărora autonomia comunelor nu ne este străină de la 1863, nu vom putea admite abrogarea ei, căci aceasta ar constitui un regres dăunător însăși bunei gospodării a aceluia colț de țară. A lăsa comunele lor însăși să [se] gospodărească și să se administreze singure înseamnă a descărca statul de griji și îndatoriri de prisos. Dacă ele revin numai statului, atunci, prin aglomerare, îl fac imposibil să satisfacă toate nevoile și cerințele, ba, în plus, îl încarcă de răspundere față de cetățean, autoritatea lui scade, precum scade și încrederea cetățeanului în stat.

Astăzi, după război, îi revin comunei îndatoriri cu mult mai grele: aprovizionare, îngrijire de locuințe, ocrotirea socială, cu un cuvânt, o serie de probleme cărora cu neputință le poate face [față] statul singur. Lăsându-se toate acestea în sarcina gospodăririi comunale, spre a fi dezlegate la fața locului de imediații cunoscători în cauză, toate răspunderile cad în socoteala reprezentanților aleși ai comunei, fără ca autoritatea regimului să sufere vreo micșorare. Bineînțeles că gradul de competență al autorității comunale trebuie să fie bine definit în statute alcătuite anume în acest scop. Statului îi revine numai îndatorirea de a supraveghea și controla bunul mers în administrația comunală, bunăoară după sistemul german, prin un primar numit al statului, pus în fruntea fiecărei primării comunale. Dacă Regatul Vechi simțea nevoia unei descentralizări, iar autonomia comunei face parte din programul atâtor partide, e firesc ca patria întregită să fie guvernată și administrată de un sănătos sistem de descentralizare.

III. Problema funcționarilor. O altă problemă în strânsă legătură cu problema unificării administrative este problema funcționarilor. Situația acestora e departe de a fi înfloritoare în România, în afară de împrejurarea că funcționarul e prețuit mai puțin (ca să nu zicem desconsiderat), dar se pare că în puterea unor prejudecăți învechite nici nu e socotit ca factor absolut menținător de existență a statului. Or funcționarii, ca executori neapărați ai măsurilor de guvernământ, constituie tocmai pârghia existenței statului. De aceea mai multă atenție lor! Dacă Imperiul Austro-Ungar s-a prăbușit doi, până la trei ani mai târziu decât era firesc, a avut a mulțumi aceasta numai funcționarilor, executori orbi și conștiincioși. Indiferent de evenimentele ce grăbeau moartea imperiului, aparatul administrativ încă a funcționat în mod automatic până în ultimele clipe, datorită conștiinciozității funcționarilor. Organizarea lor după pragmatica austriacă, care s-a dovedit a fi cea mai bună stabilizare a lor, precum și creșterea de funcționari de carieră vor asigura statului un aparat administrativ desăvârșit și va pune la adăpost pe viitor guvernul de la centru de atacurile îndreptățite a[le] celor neîndreptățiți, prin o imperfectă executare a măsurilor de guvernământ, datorită unor funcționari fără pregătire și înnămoliți în obiceiuri rele, care au la bază o salarizare insuficientă și, în mare parte, o lipsă de educație și conștiință cetățenească. Trebuie să creștem funcționăria noastră la un element de ordine absolută, de siguranță neșovăitoare a statului, ridicând-o la un factor care încarnează în el însuși ideea de stat.

IV. Comunicațiile. O altă problemă de interes vital care ne preocupă și care pentru populația Bucovinei e chestie de existență, este problema comunicațiilor. S-au cheltuit destule vorbe pentru a arăta unde a ajuns starea deplorabilă în care se află acestea și, deci, nu voi reveni mai pe larg asupra lor. Fiecare știe – căile ferate sunt arterele principale de viață economică într-un stat și că măsuri energice întru remedierea lor nu mai pot întârzia. Ne pare bine a fi înțeles că guvernul, pe a cărui parte stăm, a luat toate măsurile întru reorganizarea lor, pentru a face, în sfârșit, părtaș deopotrivă întreg cuprinsul Regatului de bogățiile solului românesc și de a da vecinilor și străinilor aspectul unei țări civilizate. Întrucât privește legătura de comunicație a Moldovei de Nord cu Transilvania și Maramureș, se impune de urgență construirea liniei Dorna – Bistrița. Greutățile pe care, prin apucături urâte și lipsă de scrupul, ni le fac o parte din[tre] funcționarii acestor căi ferate, nu ne ating, căci sunt dificile și trezesc fapte care, pentru însăși demnitatea noastră, e bine să le lăsăm moarte. Cade, însă, în răspunderea noastră dacă vom întrelăsa a lua cele mai energice măsuri ca să pună capăt acestor destrăbălări.

V. Intensificarea producției. Cu o sănătoasă administrație în fiecă ramură de activitate ar trebui să rivalizeze la solidificarea statului și o gospodărire rațională. Aceasta nu se poate sprijini decât pe echilibrul dintre muncă și capital, pe o reformă radicală a finanțelor publice și pe intensificarea producției. Dacă faptul că în mâna muncitorilor industriali sunt averile vieții naționale și că mersul normal al vieții de stat e în funcție de ei, e incontestat [incontestabil] atunci, e legic ca statul să se îndatorească a le îmbunătăți viața morală și fizică și a lua toate măsurile pentru ocrotirea muncitorilor.

Socializarea marii industrii, pe lângă [faptul] că rezolvă această grea problemă după principii[le] de progres ale unei lumi civilizate, dă muncitorului posibilitatea participării la beneficiile întreprinderii și la administrarea lor. Îmbunătățirea situației lucrătorilor și [a] funcționarilor care lucrează în ramura industrială odată realizată, vom educa o muncitorime conștientă și cu mai mult simț de datorie, ceea ce pe viitor ne va pune la adăpost de conflictele între muncă și capital, care astăzi sunt utilizate cu ascunse gânduri de a zdruncina existența de stat și unitatea noastră națională. Intensitatea muncii va fi sporită prin zelul tuturor celor ocupați în ramura industrială, prin faptul că vor avea drept la o parte din beneficiu. Astfel se statornicește armonia dintre muncă și capital, care va procura statului venituri noi, fără a împovăra pe cineva.

Intensificarea producției trebuie favorizată, însă, nu numai în viața industrială a statului, ci și în viața agrară, mai cu seamă că suntem un stat agrar. Reforma agrară, care e pe cale de înfăptuire, pune capăt conflictului dintre proprietatea de muncă și proprietatea de exploatare. Pământul trebuie să rămână proprietatea individuală a țăranului, care va fi și proprietarul recoltei, produsul muncii sale. Prin desființarea marii proprietăți, care este proprietatea de exploatare, se întemeiază gospodăria țărănească. Pentru ca economia națională să nu sufere prin această schimbare în repartitia proprietății, statul, având interes la o exploatare mai rațională a pământurilor, astăzi împărțite, trebuie să ia măsuri și să ofere mijloace ca țăranul să stoarcă din pământ un venit cu mult mai mare decât în trecut. Regret că nu suntem așa de departe, pentru ca o educație economică a țăranimii noastre să fie propice, ca simultan cu repartitia pământului la împrumut să se poată proceda și la o comasare a parcelelor agricole. Proprietatea țărănească, precum știm, este la noi foarte fărâmițată. Comasarea parcelelor prin schimb de proprietăți ar fi ușurat munca țăranilor și ar fi sporit producția la hectar.

Mai departe. Statul trebuie să organizeze vânzarea grânelor pentru ca să împiedice specula capitaliștilor care se interpun între țăran și consumator, urcând prețurile și îngreunând viața. Printr-un monopol asupra cumpărării de grâne, care, însă, să nu aibă a face cu rechiziția, statul ar pune capăt speculației de bursă asupra grânelor și ar face posibilă alimentarea orașelor și raționarea exportului. Reforma agrară trebuie să fie urmată de o suficientă aprovizionare a țăranimii cu instrumente de muncă și de o acordare metodică de credite pentru îmbunătățirea și ameliorarea pământului. Numai astfel vom putea intensifica gospodăria țărănească, mărindu producția pământului, atât în folosul țăranimii, a consumatorilor de la orașe, cât și a statului.

VI. Reforma finanțelor. Refacerea gospodăriei noastre naționale, care de astăzi înainte se va sprijini pe repartitia pământului prin reforma agrară, trebuie să fie deopotrivă sprijinită și de o reformă radicală a finanțelor publice. Războiul, în afară că a zdruncinat viața economică înăuntru, a împovărat statul cu datorii care trebuie plătite. Acoperirea datoriilor statului cere un efort național care, după actualele mijloace dătătoare de venituri, supun poporul unui tribut strivitor către

creditorii statului. Cum războiul, care a secătuit viața economică de jos, a sporit în mod anormal capitalul celor care au folosit mizeria maselor, e logic și e uman ca statul să pășească la exproprierea capitalului și să niveleze astfel sacrificiile pe care ni le-a impus războiul.

Printr-un impozit special asupra oricărui venit, care nu e produsul direct al unei munci personale, statul va trebui să tragă la contribuție capitalul care se găsește în mâinile celor favorizați de război. Istoria ne arată că după fiecare război, așa după războaiele lui Napoleon, după războiul franco-german, s-a luat în discuție serioasă, iar Austria aproape după toate războaiele a înfăptuit exproprierea capitalului, pentru a stabili echilibrul financiar. Impozitul progresiv asupra capitalului, asupra veniturilor nedobândite prin muncă și asupra supravalorii bunurilor imobiliare vor acoperi datoriile statului pe socoteala capitaliștilor și [a] proprietarilor funciari. Prin impozitul asupra moștenirilor și prin limitarea dreptului de succesiune se vor putea strânge titlurile și creanțele care vor reveni drept despăgubiri proprietarilor expropriați. Dacă până astăzi bugetul statului s-a bazat, în primul rând, pe impozitele indirecte, izvorul de căpetenie al veniturilor statului va trebui pe viitor să fie impozitul progresiv direct asupra averii și venitului, precum și beneficiile ce-i revin statului [de] pe urma socializării marii industrii. Prin aceste impozite statul, în afară că-și echilibrează situația financiară, dar și rezolvă o mare problemă socială morală, nivelând deosebirea de clasă și dând o satisfacție meritată clasei proletare și, îndeosebi, țăranimii.

D-lor deputați, consolidarea noului așezământ al patriei și refacerea gospodăriei noastre naționale cer o muncă neșovăitoare și o conlucrare a tuturor forțelor vii ale neamului. Dar această operă trebuie să fie sprijinită nu numai de unitatea sufletului românesc, ci și de o armonie deplină între noi și cei străini de noi prin lege, limbă și rasă. Dacă articolele din Tratatul de Pace care privesc scutul minorităților sunt prisosite și jignesc întrucâtva demnitatea națională, trebuie, totuși, să căutăm ca prin menajarea susceptibilităților naționale și prin garantarea liberelor dezvoltări, să alungăm din sufletul minorităților bănuiala că am fi porniți împotriva lor. Sufletul românului nu e călăuzit de răzbunare, iar îndurările de veacuri a[le] celor ce am suferit la ușa străinilor [trebuie] să ne fie un memento la ce pot duce opresiunile naționale. La rândul lor, minoritățile trebuie să înțeleagă [faptul] că dacă, potrivit, nu atât spiritului de civilizație, ci însăși firii noastre ospitaliere, le deschidem inimile și le oferim prietenie, cu strășnicie ne vom ridica atunci când ar tinde la zdruncinarea edificiului nostru național. Strădania de veacuri a milioanele de români, ca să ajungem aici unde am ajuns, nu va îngădui subminarea acestei opere uriașe, care ne costă jertfe și sânge. În cadrele românismului ținem, deci, să li se dea deplina lor dezvoltare națională, oferindu-le deopotrivă, fără îngrădire, a se face părtaș de bogățiile, ca și de frumusețile acestei țări, asigurându-le trai liniștit, ordine și pace.

Pentru ca în armonia aceasta sufletească, creatoare de unitate desăvârșită națională să nu fie nicio disonanță care să altereze zelul muncii noastre a tuturor,

să-mi fie îngăduit a atinge o chestiune de natură mai mult sufletească, pentru ca să înlătur un echivoc dintre deosebirile de caracter, de educație și temperament, care nuanțează felul de a fi al românilor, pe provincii și regiuni. Netăgăduit că unirea, și cu ea începuturile de unificare, a adus în conflict vederi și mentalități cu totul deosebite, conflicte inerente contopirii noastre care, neînțelese, fie de unii, fie de alții, au mâhnit și decepționat multe suflete. Jignirile acestea, dacă și ele nu sunt făcute cu rea credință, contribuie pe nevrute la rezerva multor elemente din provinciile alipite, care dacă ar intra în luptă ar fi așa de folositoare. Întrucât ne privește pe noi bucovinenii, nu le-am explicat ca datorate unei orientări mai puține a curentelor politice din Vechiul Regat cu împrejurările de educație și concepțiile de la noi, și poate și felului nostru de a fi prea severi în judecata noastră față de unele porniri ale fraților noștri, care pot să aibă explicația în libertatea sub care au trăit. Cu îngăduiala sufletului nostru blând, nu încapе îndoială că vom trece peste toate. Dacă și datorită acestor nepotriviri de vederi și temperamente, Bucovina a văzut pe unii din[tre] fiii ei în altă lumină decât se așteaptă să-i cunoască, căci am fost deprinși să vedem în fruntea instituțiilor noastre oameni cu pregătiri temeinice, atât în viața politică, cât și [în] cea economică, dar, mai cu seamă, în cea culturală, astăzi lucrurile merg înspre bine și înspre o selecționare a tuturor elementelor sănătoase la suflet și la conștiință. Această primenire a aceluia colț de țară care ne-a trimis înapoi o datorim aceluia care ne-a cunoscut sufletul și ne-a înțeles durerea, d-lui general [Alexandru] Averescu. Steagul dreptății, legalității și cinstei, ridicat de noi în Bucovina, a strâns sub cutele lui toate elementele de ordine, de muncă dezinteresată și de o absolută conștiință, toate elementele înglobate odinioară în fostul Partid Național, care singur are meritul de a fi pregătit mărețul act al Unirii. Și dacă, poate, nu putem aduce atâta cât vremurile mari în care trăim o cer, ne cinstim, însă, să afirmăm fără șovăială: suflet neprihănit, inimă curată, cinste, dor de muncă, aducem pentru înălțarea patriei. Să dea Domnul să fie de folos!